

KÉT KÖTET PARÓDIA

Bárány Tamás: ...és így trunk mi.
(Magvető Könyvkiadó 1966); Benjámín
László: Kis magyar antológia. (Mag-
vető Könyvkiadó 1966.)

Semmi sem hálátlanabb dolog, mint vidám könyvekről komolyan írni. Benjámín László és Bárány Tamás stílusparódiákat írtak. Két magyar író és az olvasóközönség kitűnően szórakozott. Hogy Bárány Tamás 22 könyve után erre vállalkozott, az még hagyján. Ő műfajt váltó alkat, költőnek indult, prózával érejt be, és sikerrel művelte már az ifjúságnak szóló irodalmat, a mesejátékot s a drámát. Benjámín azonban lírikus, végzetesen költő a legjavából. Bárány bevallja, hogy eredetileg játéknak, magamulattatásnak szánta az egészet, Benjámín meg aligha tagadhatja le. Tehát ők jól mulattak — vagy bosszankodtak, ez már egyre megy — mikor írtak. Magánügy. Aztán könyv lett a játékból, tehát közügy. S ekkor már az olvasó véleménye a fontos, nem a szerző szórakozása. A két könyvet pult alól árulták, s a recenzensnek is félre kell tennie minden elvont okoskodást. Be kell vallania, ő is jól mulatott. Nagyon jól mulatott. Bárány Tamás új műfajt hódított meg sikerrel, Benjámín pedig... nos ő nem. Ő megmaradt annak, ami, nagy költőnek, csak most álruhában. S ha hálátlan is a tréfáról komolyan beszélni, eltréfálni a méltatást igen nagy igazságtalanság lenne.

Az irodalmi paródiákra nálunk azonnal Karinthy nevét szokták asszociálni. Pedig ez a gondolatársítás, mint a közhelyek legnagyobb része, féligazság. Az *Így írtok ti* klasszikus mű, de e műfaj élt előtte is, és kell hogy éljen utána is. A stílusparodista éppúgy nem epigon, mint aki Balzac után regényt ír. Epigon az, aki a remekbe sikerült Karinthy teljesítmény után a műfaj ki-munkált lehetőségeit nem tudja új tartalmak feszültségével feltölteni. Annak idején Darvas Szilárd *Csodálatos papagájja*-a főlzabradulást követő zűrzavaros év sajtós tematikáját fejezte ki, s ítéleteinek irányzatossága még ma is teljesen világos. A stílusparódia két információt közöl egyszerre. Találónan „utánoz”, ugyanakkor a szűkségképpen különböző hangok mögött ott hangzik a parodista egysége véleménye is. A változóban van egy állandó, amihez viszonyíthatunk, s ez a szerző álláspontja. Benjámínnál művészeti irány, költői stílusfelfogás az, amihez viszonyítani lehet, Báránynál etikai-politikai tartás.

Ez végeredményben mindegy, fő, hogy mindkettejüknél világos valamiféle gondolati mag, amely nélkül lehet majmolni, csúfolódní, élcelődní, de nem lehet stílusparódiát írni. Éppen ennek a belső gondolati egységnek a jelenléte minősíti a két könyvet s emeli őket a műfaj kitűnő teljesítményei közé. Az a jó, hogy ebben a dologban hasonlítanak egymásra, s minden egyébben különböznek. (Ami viszont ennek a belső egységnek logikus következménye.)

Benjámínban a költő stílusérzékenységén túl a realista művész stílusfelfogása a viszonyítás alapja. Szemléletmást csúfolódnik más költőknek az övétől eltérő felfogásával, s kimondatlan polémiát folytat a korszerű költői stílusról. Kiindulópontja általában egy-egy konkrét mű, máskor egy adott szerző írásmódja általában. Sajnos, nem mindig. A kötet gyengébb darabjai azért kevésbé sikeresek, mert az emberi magatartásra, tehát irodalmon kívüli tényezőre is irányulnak. (Emellett nem is mindig találóak. Amit pl. Szabolcsiról közöl, azt leírhatná bárkíról, és humoros hatása lenne, de nem igaz a személyhez kötötten.) Figyelemre méltó, hogy csak a prózánál siklik így ki a szándék, a versparódia kivétel nélkül telitalálat. A prózaírók még örülhetnek, ha néhány jó poénra alkalmat adtak, mint Illés Béla és Thurzó Gábor, Darvasnak és Dérynek még csak egy különösebben jó vicc se jutott. A szerző tiltakozott az ellen, hogy az ő „műveit” elemezzék, hát isten neki, legyen kedve szerint. Azért azonban bizonyára nem fog megsértődni, ha megállapítjuk, ezek a versparódiák virtuóz formaművész műhelyéből kerültek ki. Nem csak az utánzás kitűnő, ahogy Benjámín belehelyezkedett a mások kifejezésvilágába, hanem maguk a versek is. Csiszolt technikájúak, feszesen szerkesztettek, s a humoros fordulatok szerencsés ökonómiával illeszkednek a versszerkezetbe. A szerzők jellemzése is frappáns, gonoszodva emberszó, de sose lehet alántas indulatokat érezni bennük.

Míg Benjámín a költőkhöz, Bárány Tamás a prózaírókhoz találta meg a kulcsot. Az „...így írunk mi” — tehát a stílusparódiák jobbnál jobbak. Az utánzás tökéletes, és Bárány alaposan tetten éri a szerzőket. Nem kerüli el figyelmét a módorosság, az avult stílusromantika, s bátran teszi nevetségessé a nagy művészek apró rögeszméit és tévedéseit. Talán legjobb, amit Szabó Magdáról és

Déryről írt, de Németh László, Moldova, Rideg Sándor hangját is hűséges-szellemesen szólaltatta meg. Kérdésre adott válaszai is remekek, találóak, szellemesek, s humoros fordulatai hordozzák a műfaj szabályai szerint a szerző helyes ítéletét.

A két kötetnek különböző a pszichológiai alapja. Benjáminnál az indulat a döntő lélektani tényező, Báránynál a megértő jóindulat. Ez a pszichológiai különbözőség nem eredményez ugyan színvonalkülönbséget, de a humornak más-más lehetőségeit teremti meg. Benjámint fölülemelkedik a tárgyon, s humora „kívülről” hat, ez jellegzetesen a szatíra tulajdonsága. Bárányt azt föl-tételezi, hogy a bírált jelenség mögött lényegében pozitívum van, ezzel a pozitívummal egybeolvad, s így humora is „belülről” szól. Ha Benjámint szatírárt ír, Bárány alaphangja az irónia. Karinthy annak idején váltogatta a szatírárt és az iróniát, s ez egyáltalán nem okozott törést stílusparódiáiban. Most is a művek bizonyítják, hogy két egyformán járható útról s egyformán eredményes módszerről van szó.

Az eddigiek Bárány könyvének első 160 oldalára vonatkoztak. Az „...és így kultúrélünk!” című résznél fokozatos csalódás vesz erőt az olvasón. Bárány tehet róla, ő tette magasra a mércét. Ami itt következik, az nem stílusparódia, hanem kabarétréfa. Félreértés ne essék, nem rossz kabaré, szellemes és találó, időállóbb humorú, mint sok főnivatásos humoristáé, de valahogy másikként kötetbe kívánkozik. Végül pedig a „...no és így írnak ők!” — az már csak az első 160 oldal árnyéka. Miért ez a hanyatlás? Talán mert Bárány — szemben Benjáminnal — nem eléggé válogatós a poénokban (az ilyen remek szójátékok mellett: Kurcmáler Szagán, Tépetth László, Nomár Máté — meglehetősen bosszantó a Lábinthy Ferenc és hasonlók). Úgy tűnik, hűsz ív ebből a műfajból sok egy kicsit. Benjámint jobban tudta, mikor kell abbahagyni...

Nagy igazságtalanság lenne nem megemlékezni Benjámint kötetének külső formájáról. A szépen, levegősen és harmonikusan szedett könyv összehatását nagyon megemeli Réber László remek grafikája. Kontraszthatású montázsai csúfolódnak az illusztrált művekkel, a szereplő szerzőkkel, de ugyanakkor képzőművészeti stílusparódiák is. Réber nem egyszerűen illusztrál, társszerzővé emelkedett. A paródiák és a rajzok egy-

másra utalnak, s egymást is bővítik, értelmezik. Méltóak egymáshoz. Az ilyen könyvre szokták mondani: jó rá-nézni.

Végezetül még egy dologról szólnunk kell. Úgy hírlík — s a szerzők előzetes mentegetőzése is erre utal — estek sér-tődések. A műfajjal velejár, hogy ha-ragszik, aki a szórásba került, s talán még jobban, aki kimaradt belőle. Pedig csak az utóbbi a kellemetlen. A stí-lusparódia egyike a legjobb népszerű-sítő eszközöknek. A tréfáért egyébként se illik megharagudni. Ez azonban még csak a felszín. A lényeg mélyebben van. Tulajdonképpen arról van szó, mikor lehet stílusparódiát írni, s mikor nem. Ha az irodalom középkori kolostorok-ban készül — egy klerikus diktál, a többi klerikus ír —, akkor ellenvéle-ményt lehet ugyan közölni, de minek. Megfordítva a dolgot: modern értelem-ben vett stílusparódiát csak élő, lélegző, sokszínű, gazdag irodalomban lehet ír-ni. A rossz író erre alkalmatlan, mert nincs sajátos, mindenki mástól elkülö-níthető személyisége, s a kifejezésben sem törekszik a sajátosra, a különösre, a kizárólagosan saját stílusra. Nem vé-letlen, hogy a stílusparódia műfaja klasszikus értéket akkor teremtett elő-ször irodalmunkban, mikor a Nyugat esztétikai forradalma során soseslátott sokszínűségben bontakoztak ki a nagy művészi tehetségek. A felszabadulást követő történelmi föllélegzés, a szó és gondolat már régen várt szabadsága is-mét kedvezett a műfajnak, s ezért tudott Darvas Szilárd paródiát írni. Ké-sőbb történt valami. Az írók kezdtek félelmetesen hasonlítani egymásra. A normatív esztétika sok egyéb mellett korlátozta a művészi egyéniséget, s ezen túl nemcsak az egyéni gondolatot, de az egyéni hangon szólást is. És nem volt stílusparódia, mert a stílust stilisztikai norma helyettesítette, legföljebb arról lehet szó, hogy a norma-túlteljesítők ön-magukat parodizálták. És ez nem volt jó, ez nagyon rossz volt. Néha nem árt emlékeznünk egy kicsit. Nem megsér-tődni kell, hanem örülni. Örülni, mert erre a műfajra csak az önmagát ma-radéktalanul kifejező eredeti művész-egéniségek nagyobb csoportja alkal-mas.

Egy esztendő alatt két kötet stíluspa-ródia jelent meg irodalmunkról. Örül-jünk neki. Gazdagok vagyunk.

BÁRDOS PÁL